

ПРОБЛЕМИ НА ДЕТСКО-РОДИТЕЛСКИТЕ ОТНОШЕНИЯ И БЛАГОПОЛУЧИЕ НА ДЕТЕТО В СЕМЕЙСТВОТО

Десислава Стоянова

*Русенски университет "Ангел Кънчев", факултет Природни науки и образование, катедра Педагогика, психология и история, гр. Русе п.к.7017 ул. Студентска №8,
e-mail: dstoyanova@uni-ruse.bg*

PROBLEMS OF CHILD-PARENT RELATIONSHIPS AND WELFARE OF THE CHILD IN THE FAMILY

Desislava Stoyanova

Ruse University "Angel Kanchev", "Natural sciences and education" faculty; Pedagogy, psychology and history department, Ruse p.c.7017 8 Studentska str.

ABSTRACT

The priority function of the family as the natural environment for the formation and development of the child's personality is to ensure the welfare of children within its borders and to create conditions for effective education.

Parents react differently in their relationships with children. Their reaction determines a different behavioral pattern. Every model of parenthood has a specific influence on the formation of the child's personality and learning relevant stereotype of actual behavior.

The pathology of child-parent relationship can produce a wide range of serious anomalies and disturbances in the psyche and behavior of the child's personality. The results are expressed in acts of infantilism, dependence and frustration of the child. Awareness of parental responsibility have a reasonable approach to education to build a socialized personality with its own view of the world, with individual criteria for values and relations.

The purpose of the current research is the composing of the main problems of child-parent relationships and the markers of the welfare of the child in the family.

Key words: child; parents; relationships; family; welfare.

Семейството е базовата социална микроструктура, в която протича най-важния период от развитието на личността - детството, когато се полагат основите на социализацията, формират се характера и интелекта, изграждат се множество привички, склонности, индивидуални свойства и качества. Семейната единица функционира като среда, в която се предават и усвояват като емоционални и нравствено - поведенчески модели проявите на позитивно възприемане на околните, отношение към другия, предполагащо разбиране и приемане на чуждата мотивация и интереси, отзивчивост и емоционално съчувствие.

Всяко семейство изработва индивидуална възпитателна система, в основата на която стоят определени ценностни ориентации и модели за реализация на интерперсоналните връзки.

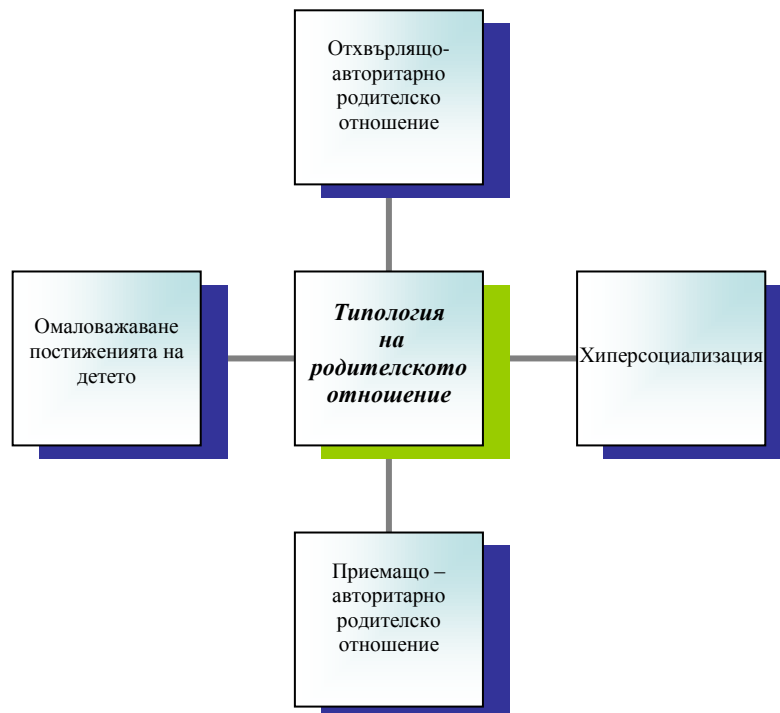
Комплексът от междуличностни взаимодействия, реализирани в границите на семейството се регулира от ръководещите субекти на възпитанието. Родителите реагират по различен начин във взаимоотношенията си с децата. Тяхната реакция обуславя различен поведенчески модел, който отговаря на определена възпитателна форма. Видът на функционално – ролевите позиции на родителите, структурата на възпитателните отношения, стратегиите за взаимодействие детерминират стиловата насоченост на семейното възпитание, определят цялостния облик на семейната единица като социализираща система. В зависимост от насочеността на възпитателния стил (краен поляритет или оптимална хуманизация) се определя не само ефективността на семейното възпитание, но и общото благополучие на детето в семейството. От гледна точка на стиловете, оценката на

благополучието варира според автономията, дадена на детето и степента на подкрепа, която то получава от родителите си. Колкото възпитателният стил е по – хуманизиран, основан на преговори, комуникация, окуражаване, толкова по-благоприятни са условията за адекватно социално развитие на детето и обратното – колкото този стил се отличава с контрол, противопоставяне, слаба комуникация и толериране на приспособяването, толкова повече са предпоставките за поява на смущения в личностното и социално формиране на подрастващия.

В първият случай целевата насоченост на възпитателния модел е ориентирана към изграждане на независима личност, новатор, партньор, а във вторият случай релационната динамика е обвързана с представата на родителите за конкретен възпитателен "продукт" – по-конформистичен, лоялен към групата, изпълнителен, наследник на традициите им.

В семейната възпитателната практика съществуват и множество модификации на основните стилове и модели на детско-родителските отношения. Проблематичните им вариации се свързват със специфичната ориентация и неадекватност на мотивационните нагласи на родителите, с очакванията и оценките, които се възлагат и дават на детето, с родителските представи за облика на желанието от тях възпитателен резултат. Най-честите проявления на вариантите модели се изразяват в прилагането на следните типове отношения (Фиг. 1.):

Фиг. 1. Типове родителско отношение (вариационни аспекти, свързани с характера на семейните цели възпитателни ориентации)

Реалистичните родителски очаквания и трезвите субективни нагласи за очакван възпитателен резултат са "здравословни", оптимизират и стимулират развитието, укрепват самооценката, но когато преминат границата на възможностите и заложибите на детето стават излишни, патологични и се превръщат в бремене, в свръхтовар за самото дете, разстройват психологическия климат в семейството и влияят негативно върху състоянието на детско – родителските взаимоотношения.

Патологията на детско-родителските отношения може да продуцира широк спектър от сериозни аномалии и смущения в психиката и поведението на детската личност.

С особена сила това важи за един от най-разпространените в съвременните условия модел, реализиран на базата на родителските свръхожаквания. Такъв тип отношение с

преекспониране на изискванията към детето се характеризира с термина хиперсоциализация. Изразява се в нагласите на родителите да виждат в детските постижения престижност, възможност за самоутвърждаване или реализация на своите неосъществени потенциални възможности. Този вариант на взаимоотношения съществува паралелно с останалите три измерения на проблематичните прояви на родителско отношение към детето – възпитателния авторитаризъм (приемащ и отхвърлящ) и negliжирането на детските постижения.

Омаловажаването на детските постижения е стратегия на отношение, която лишава детето от изграждане на собствена перспектива за развитие, обезценява личността, унищожават вътрешните стимули и действия демотивиращо върху стремежа за самореализация и самоактуализация. Детето е психологически устроено да зависи и търси външна оценка за себе си, за действията и постиженията си, ето защо то е склонно към комфортност, покорство и стремеж да удовлетвори изискванията на родителите. Получава се така, че то се чувства задължено непрекъснато да доказва възможността си да оправдае възложените очаквания и започва да живее живота, предопределен от родителите. В такава обстановка децата могат да се превърнат в невротичен тип личности с тежка зависимост от собствените постижения.

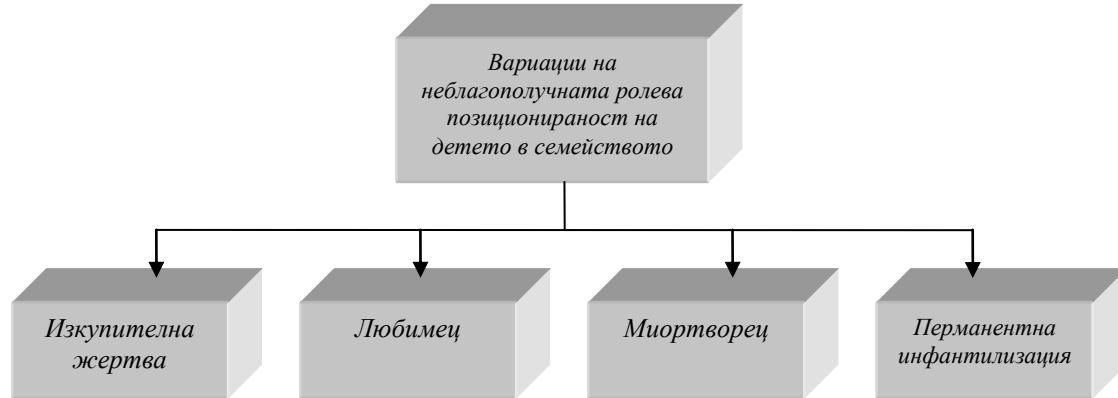
Свърхамбициите си по отношение на детето, родителите обикновено реализират чрез прилагането на авторитарен подход. Характерни в случая са проявите на оценъчно отношение, контрол над действията на детето, сравняване с другите, увеличени изисквания и очаквания към реализиране на определени действия, постижения, диференцирана външна оценка на неговите качества и свойства на характера, целенасочена стратегия на поведение на родителя, насочена към формирането на необходимите според родителската представа качества за достигане на целта. При използването на подобен подход се снижава личностното начало, потискат се автономността и индивидуалността на детето. В отношенията се установява патологична зависимост на детето от родителя, поради невъзможността за реализиране на собствено поведение извън строгия родителски контрол, тъй като според свърхамбициозните възпитатели то би могло да провали и опорочи осъществяването на поставените от тях цели. Резултатите от това родителско отношение се изразяват в прояви на инфантилност, несамостоятелност, неудовлетвореност от страна на детето. Предпоставя се формирането на неадекватна "Аз – концепция" и появата на емоционален дискомфорт, породен от вътрешните противоречия между и изискуемото и възможностите за реално постижимо, от пасивната съпротива срещу тежестта на вменените отговорности.

Всеки от моделите на родителско отношение оказва специфично влияние върху формирането на детската личност и усвояването на съответен стереотип за актуално поведение. Педагогическият профил на родителя, разбирането му за насочеността, свързана с мониторинга на развитието, степента му на участие в живота на детето – всички тези компоненти на детско – родителските взаимоотношения имат дългосрочни ефекти върху посоката на бъдещата социална ориентация на детето и неговите житейски перспективи. Осъзнатата отговорност налага разумен подход към възпитанието, за да се изгради социализирана личност, със свой поглед върху света, със свои критерии за ценностите и отношенията.

Характерът на опозиционната система благополучие – неблагополучие на детето в семейството се изразява не само чрез типологията и доминиращите акценти при реализацията на родителските позиции, но и чрез предписаният от ръководещия субект ролеви статус и функционална позиционираност на детето. Ролеви статус на детето в семейството е резултат от действието на определена съвкупност от поведенчески шаблони, залегнали в субективното съзнание на възрастните и свързани със стереотипизацията на отношението към личността на подрастващия; със съчетанието на чувства, очаквания, действия и оценки адресирани към детето от възрастните членове на семейството.

Патологията в детските роли се проявява най-често, когато родителските позиции губят своята гъвкавост и адекватност. Към най-типичните изопачени роли на детето в семейството могат да бъдат причислени следните четири вариации[4] (Фиг. 2):

Фиг. 2. Типове роли на детето в семейството (вариационни аспекти, свързани с характера на неправилните родителски нагласи)

Ролята на *изкупителна жертва* се появява в случаите, когато съпружеските проблеми на родителите се пренасят върху детето- то поема върху себе си емоциите, които възрастните изпитват един към друг.

В ситуация, в която родителите не изпитват никакви взаимни чувства, а емоционалният вакуум се запълва с хиперпротекция и преувеличена любов, насочена изцяло към детето, възниква ролевата му позиция на "*любимец*".

Диаметрално – противоположният спектър на съпружеските отношения поражда формирането на трети тип ролеви статус – този на *перманентната инфантилизация*. На детето се приписва облика на вечния малчуган в семейната общност, на малкия човек от когото нищо не зависи. Тази роля излиза на преден план при силна близост и привързаност на съпрузите един към друг.

Детето се поставя в нетипичната за него функция на *омитворител*, когато твърде рано е включено да участва в сложните проекции на семейния живот. В този случай неговата позиция в семейството не е negliжирана, но отново е непълноценна от гледна точка на развитието – то заема важно място, регулирайки и отстранявайки съпружеските конфликти.

Всички неправилни нагласи на родителите и изопачаването на функционално-ролевите позиции на детето сериозно възпрепятстват реализацията на оптимални и ефективни отношения между членовете на семейната система.

Благополучните детско-родителски отношения се основават на наличието на определени дименционални характеристики, свързани с позициите на ръководещия субект, а именно: адекватност, гъвкавост и прогностичност [1].

Адекватността на родителските позиции се свежда до уменията на родителите да виждат и разбират индивидуалността на своето дете, да забелязват измененията, произтичащи в неговия душевен свят. Трансформациите, които настъпват във вътрешния свят на детето са обусловени от действието на редица фактори- продукти на развитието или на външни за личността средови преобразувания. Съгласуването на типологията на детско-родителските отношения с динамиката на настъпващите във всеки един момент модификации на ниво личностно развитие, се свързва с необходимостта от адаптивност на взаимодействията, от своеобразно надграждане и промяна на фокуса на общуването в определени ключови за развитието на детето етапи. Конкретните измерения на подобна *Гъвкавост* на позиционната структура на отношенията в системата родители-дете се обективират в способността за преустройство на взаимодействията в хода на детското съзряване и във връзка с различните изменения на жизнените условия. Стилиопределящите подходи трябва да бъдат съобразени с възрастовите изменения, личностното структуриране и

неговите актуализации, с адекватния за конкретния етап или ситуация на развитието характер на взаимодействията и промените в тяхното съдържание. Само така, те функционират в качеството си на оптимални условия за постигане генералната цел на възпитанието. Гъвкавата и динамична родителска позиция трябва да бъде не само аналогична на съответните настъпващи у детето актуални възрастово и социално детерминирани изменения, но и да предвижда хода и траекторията на следващите промени, към които трябва да се съотнесе. *Прогностичността* при реализирането на междуличностните отношения в този аспект означава, че не вече наличните трансформации в детското развитие трябва да диктуват родителското поведение, а напротив – то трябва концептуално да предвижда и изпреварва появата на новите психически и личностни качества у детето.

В дисхармоничните семейства, където възпитанието на детето е придобило проблемен характер, много отчетливо се проявява несъответствие на родителските позиции по един или по трите показателя за ефективност- налице е неадекватност, отсъствие на гъвкавост и непрогностичност.

Приоритетната функция на семейството като най-близката и естествена среда за формиране и развитие на детската личност е да осигурява благополучието на детето в своите граници и да създава условия за ефективно възпитание. За изпълнението на тези задачи е необходимо осъзнаването, разбирането и съобразяването от страна на родителите със следните закономерности на процеса на възпитателно и междуличностно взаимодействие:

✓ Детето не е просто продукт на възпитанието. В процеса на осъществяване на възпитателните взаимодействия то осмисля себе си и семейството, определя собствено поведение, отношение към фамилната среда и към самото себе си.

✓ Вследствие ограничеността по отношение на опита и възрастово-психологическата детерминираност на спецификата на мисленето, детето по различен начин възприема и оценява обкръжаващата го действителност. Разбирането на мотивите и начините за поведенческа изява, вникването в емоционалния свят, емпатията и помощта са онези необходими условия, които способстват за промяната на прототипичните родителски нагласи и съществуващото до този момент семейно статукво, за препозициониране на доминантната от едноличната "правова" на властовите позиции към гледната точка на детето.

✓ Върху благополучието на детето в семейството влияние оказват не само преднамерените и целево ориентирани възпитателни въздействия, но и всички особености в поведението на родителите.

Същността на родителската грижа предполага любов към подрастващото дете и отношение към него като към цялостна уникална личност. Привързаността на родителите към детето, чувствителността към неговите състояния и преживявания, силната емоционално – афективна връзка и най – вече съзнанието за глобалната отговорност за бъдещето определят благополучието на формиращата се личност в семейството.

ЛИТЕРАТУРА

1. Захаров А. И, 2000. Неврозы у детей и психотерапия. СПб.
2. Пенев, Р, 2002. Педагогическо образование на родителите. Изд. "Д. Убенова", С.
3. Смирнова Е,О,1994. Становление междуличностных отношений в раннем онтогенез //Вопросы психологии, №6. С.5-15
4. Спиваковская А.С, 1988. Профилактика детских неврозов. М.